

sorsára vonatkozó iratok.) A főcsoportokon belül kisebb egységeket különböztetnek meg az írások nyelve, témája és formája (autográf illetve gépirásos) szerint. A rendezés logikus és tökéletesen áttekinthető.

F. Csanak Dórának a hagyatékot ismerető rövid írása jóval több, mint az ilyenkor szokásos bevezetések. A kis tanulmány — miközben létszólólag csak időrendi vázlatot ad az anyag felméréséhez, rendszerezéséhez — néhány elgondolkoztató megállapításával, a tisztázásra, felderítésre váró kérdések pusztá felemelítésével hasznos és termékeny irányba lendíti meg a problémákra érzékeny kutató fantáziáját.

Rusznayk Márta

Zalka Máté: Az éneklő bőrtön. 1—2. köt. Az előszót írta: Hidas Antal. Válogatta, szerkesztette és jegyzetekkel ellátta: Rét Rózsa. Bp. 1967. Magvető K. 793: 616.

Három évtizednek kellett elteltie az író halála után, hogy Zalka Máté elbeszéléseinek eddigi legteljesebb kiadását vehessük kezünkbe. Írásainak útja talán legteljesebben példázza az emigrációba kényszerült író sorsát. A húszas-harmincas évek fordulóján, amikor elbeszéléseinek java született, hazai környezetben is egyik legnépszerűbb szocialista írónk lehetett volna, ha írásai szabadon eljuthatnak mindazokhoz, akiknek szánta. Mert Zalka Mátét ismerték és szerették mindenütt, ahova regényei, elbeszélései eljutottak és megjelentek: a moszkvai Sarló és Kalapácsban, a New York-i Új Előrében, a kassai és kanadai Magyar Munkásban. Népszerűségére csak egyetlen példát: az Új Előre szerkesztősége, s az egész amerikai magyar munkásmozgalom komolyan foglalkozott egy időben azzal a gondolattal, hogy Zalkát hívják meg a lap szerkesztőjének.

Könyvkiadásunk most is, mint korábban Kis Lajos *Vörös város*ának kiadásával, értékes szolgálatot tett az irodalomtörténeti kutatás számára is. Nem csupán azzal, hogy elbeszélései között megjelentette Zalka Máténak két, magyarul eddig ismeretlen kisregényét, a *Mese az örök békéről* és a *Hős szabócska* címűeket, melyeket a korabeli kritika a húszas évek legjobb írásai között tartott számon, hanem azzal is, hogy felhívja a figyelmet, ideje lenne véglegesen tisztázni Zalka Máté helyét a magyar szocialista irodalomban. Mert mindeddig irodalomtörténetírásunk olyan képet próbált festeni Zalka Mátéről, hogy mint író, töredékben maradt, nagy-szabású regénysorozatok tervei foglalkoztaták, s ugyanakkor nem vett tudomást a megvalósult, kisebb igényű munkáiról. Egyfajta romantikus látásmód szülte ezt az el-

képzelést, amely talán attól félt, nehogy a forradalmi háborúk hőseit megfosszák az író nevét övező legendáktól. Erre azonban nincs szükség, mert Zalka elbeszélései önmagukért beszélnek. Az írásokon átsütő közvetlen valóságélmény, az egyszerű emberek középpontba állítása, kik a történelem alakítása során maguk is változnak, fejlődnek, anélkül, hogy ráébrednének hősi mivoltukra — ebben talán Karikás Frigyes elbeszéléseinek hőseire emlékeztet leginkább — ezek Zalka Máté emberábrázolásának legfőbb erényei. Azt is meg kell vallanunk azonban, hogy mai szemmel olvasva és újraolvasva ezeket az elbeszéléseket, fényük, a leírás, meseszöveg közvetlensége, kissé megkopott, vesztett abból a hatásából, amely írójukat ismertté tette. S ez megérződik helyenként az író nyelvén is, mintha napi penzumként róttá volna a sorokat, hogy anyanyelvén írva, az emigrációban is megmaradhasson magyar írónak. S éppen a most kiadott elbeszélések mutatják legjobban, hogy Zalka Máté, korának írva, szocialista irodalmunk időtálló, értékes dokumentumait alkotta meg.

Hidas Antal szép, de szemmel láthatóan más, korábbi alkalomra írott bevezetőjével kapcsolatban egyetlen filológiai észrevételünk van. A *Falu a ködben* címmel idézett regény, amely a magyar irodalomban elsőként mutatja be a parasztság útját a szocializmus felé, *Túl a ködön* címmel a New York-i Új Előrében jelent meg.

Kovács József

Révai József: Válogatott történelmi írások. 1—2. köt. Válogatta és a jegyzeteket készítette: F. Majláth Augustza. A jegyzetek elkészítésében közreműködtek: Stir Miklós és Vida István. Bp. 1966. Kossuth K. — MTA Irodalomtörténet Intézete. 327; 510.

A Majláth Augustza válogatásában és jegyzetelésében, a Kossuth Kiadó által megjelentetett két Révai kötetnek elsősorban Révai József politikusi karaktere, politikai szemlélete s ideológiája kialakulásának és kibontakozásának dokumentálása szempontjából van nagy jelentősége, de mivel ő maga a magyar kommunista párt egyik vezető egyénisége volt, így a kötetben közölt cikkek, tanulmányok egyben a magyar proletárforradalom 1919 utáni programjának, a munkásmozgalom legalapvetőbb kérdéseinek perdöntő dokumentumai is. Irodalmi, irodalomtörténeti vonatkozásai a köteteknek csak e központi jelentőségű problémáknak közvetetten az irodalomra és irodalomtörténetre is kiható, meghatározó szerepében vannak. Révai irodalmi, irodalompolitikai jellegű tanulmányai és cikkei a címbe is jelzett tematikai körülhatárolásból következően nem szerepelnek a válogatásban.

A szerkesztő, Révai fejlődését követve és egyes állomásait hangsúlyozva, hat fejezetre osztotta anyagát. Ezek közül az első („A forradalom tüzeben”), részben a negyedik („Marxizmus és népiesség”) és különösen az ötödik („A nemzeti egységért”) hoz sok érdekes és új közlést az eddigi kiadásokhoz képest. Révai első írásaként közli a „Mindenki újakra készül” II. kötete nyomán a „Program — Kilencszáztizenhét” c. cikket mely a fiatal, kommunista irónemzedék egy csoportjának — Révai, Komját, Hevesi Gyula — lap-programjaként született, s melyből megérthetjük, hogy a kommunista avantgard szélsőségei, melyeket ma már hajlamosak vagyunk egyoldalúan a századvégi-századeleji anarchizmus szelleméhez kapcsolni, hogyan tartozhattak bele 1917, a proletárforradalom programjába: „Az irodalmat is 1917 szellemében akarjuk. Nem úgy, hogy szociális tendenciáknak rendeljük alá a tiszta művészet szempontjait, hanem a maga lényegében akarjuk szocializálni, szociális tartalommal megtölteni, tárgyában és formáiban esztétikailag is forradalmasítani. Ne az emberek szociális narkotikumma, hanem szociális forradalomra ébresztője legyen az új irodalom.

Mindent le akarunk rombolni, ami tudományban és irodalomban útjában van 1917 gondolatának... Helyet adunk mindenkinek a rombolás munkájánál, minden új gondolatnak, minden új törekvésnek — próbálkozásnak és kísérletezésnek is —, amely az emberiség szellemi, etikai és anyagi felszabadításának célját becsületesen szolgálja.” (I. 12—13.)

A program megvalósítását Révai a kortársi politika kritikájánál kezdte, majd 1919 bukása után az okokat keresve a jelentől a múlthoz fordult, hogy annál biztosabban kijelölhesse a jövő útjait. Történelmi tanulmányainak, cikkeinek háttérében mindig az az igény munkál, hogy a magyar munkásmozgalom, majd a magyar történelem fejlődésének áttekintéséből, tapasztalataiból leszűrje azokat a tanulságokat, amelyek az aktuális feladatokat meghatározzák. „Nem is történelmi tanulmányok ezek a szó tulajdonképpeni értelmében — írja ő maga az itt is közölt tanulmányainak egyik előző kiadása előszavában —, hanem politikai írások; céljuk: a jelen szolgálata.” (I. 184.) E témakörből a Szabó Ervinről, az 1848—49-es magyar forradalomról, majd a népi írók mozgalmáról írt nagyobb tanulmányai eléggé ismertek, de ezek különböző változatait így csokorba kötve, egymás után olvasni, Révai fejlődésútjának nyomkövetése szempontjából igen tanulságos.

Révairól napjainkban hol nyílt, hol lap-pangó vita folyik, amit az tesz különösen izgalmassá, hogy mögötte lényegében a ma-

gyar kommunista mozgalom egyes szakaszainak, mindenekelőtt a népfrempolitika értékelésének bizonytalansága húzódik. E tematikához „A nemzeti egységért” c. fejezetben több, eddig kevésbé ismert cikket közöl a válogatás, s ezek az eddig ismerteknél is világosabban arról győznek meg bennünket, hogy Révainak e korszakában lehettek kisebb-nagyobb, a progresszív erők iránti illúziókból származó tévedései, de a fő kérdésben, az antifasiszta nemzeti egység útjának keresésében ezek ellenére is korában ő látott a legmesszebbre és a legmélyebbre.

Lehet, hogy a Révai ürügyén folyó vita lezáratlansága az oka, hogy a Kossuth Kiadó nem vezettette be a köteteket egy, az értékelést is vállaló tanulmánnyal? Majláth Augusztá bevezetője a jegyzetek éléről került az I. kötet elejére, s e bevezető, az igen körültekintő és minden igényt kimerítően informatív jegyzetek, megnyugtatóak abból a szempontból, hogy a készülő kritikai kiadástól sok, még eddig tisztázatlan kérdés megoldását remélhetjük, s annak nyomán valószínűleg megszűltek majd a véglegesség érvényével megírt Révai-portré is.

Varga Rózsa

Füst Milán: Emlékezések és tanulmányok
Bp. 1967. Magvető K. 729 l.

Alig egy évtizeden belül második kiadásban (az elsőnél jó egyharmaddal bővített tartalommal) adták ki újra Füst Milán emlékezéseit és tanulmányait. Maga ez a rideg statisztikai adat is bizonyítja: milyen igény él az olvasókban nagy alkotóknak a művésztől mondott ítéletére, ill. a pályatársaikról való emlékezéseikre.

Füst Milán könyve mindebben hallatlanul gazdag: mintha korán elhalt barátai, Kosztolányi és Karinthy helyett is akarna emlékezni — közös fiatalságukról, a hőskorról, kultúránk legnagyobb termő korszakáról, a Nyugat éveiről. S írjuk ide mindjárt legnagyobb éreynét: nem retusáltan, hanem hitelesen emlékezik. Így valószínűleg nem elégténé ki azoknak a literátoroknak az igényét, akik az írói emlékezősektől mai irodalomtörténeti képünk hitelesítését, alátámasztását, igazolását várják: akik voltaképpen az írói memoárokban is irodalomtörténetet keresnek. A közelmúltban Tersánszky kitűnő megfigyelésekben gazdag *Nagy árnyakról bizalmasan* című könyvével szemben lépett fel ilyen igénnyel az egyik esztéta. Még korábban Fenyő Miksa problematikus szemléletű, emigrációs kiadványként megjelent könyvén kérték számon mai Nyugat-képünket. Holott ezek olyan nevetésgesen